

ТМ	Г. XXVIII	Бр. 1	Стр. 131 - 141	Ниш	јануар - март	2004.
----	-----------	-------	----------------	-----	---------------	-------

UDK 14 Hajdeger M.
165.62:329.18

Прегледни чланак
Примљено: 02.02.2004.

Владимир Цветковић
Филозофски факултет
Ниш

ТАНАТОЛОГИЈА МАРТИНА ХАЈДЕГЕРА

Резиме

Политички ангажман Мартина Хајдегера или "случај Хајдегер" више је од пола века повод за дебату око његовог дела. Дијапазон становишта врло је широк и протеже се од становишта да Хејдегерово филозофско дело представља надлазећу идеологију нацизма, преко становишта да је то само заблуда филозофа слична Платоновој у Сиракузи, до оних који у Хајдегеровом политичком ангажману виде његов покушај да немачки Универзитет заштити од експерименталног нацистичког режима. Наше интересовање биће усмерено на Хајдегерово учење о смрти у "Бивствовању и времену". У његовој анализи овог феномена или егзистенцијала многи су видели својеврсну етику смрти која је инспирисала масовну производњу смрти у нацистичким конц-логорима. Иако нема онолики значај у анализи тубивствовања као тубивствовање-у-свету, брига и временитост, анализа смрти заузима важно место у његовом делу. Смрт представља пут од бриге према временитости и у њој се чини ослобађање од неаутентичног бивствовања ту-бивствовања и од безличности. Човек је бивствовање-ка-смрти. Кроз смрт се ту-бивствовање ослобађа онога "ту" и открива хоризонт бивствовања у Постојећем, а слобода за смрт постаје слобода од фактичке смрти. Хајдегерово учење је најцеловитија анализа смрти од антике и средњовековља, али и најбољња за човека, јер филозофска вера у бесмртност (вечност) душе бива замењена становиштем по коме је смрт највиша инстанца човековог бивствовања, његова закљученост и оствареност..

Кључне речи: тубивствовање, смрт, бивствовање-према-смрти, безличност, танатологија, нацизам

У својој књизи о Шелингу, Карл Јасперс руководи се максимумом да се истинитосни садржај неког филозофског учења мора огледати у менталитету и животном настројењу филозофа. Стално трага-

ње за истином мора бити, према томе, потврђено животним искуством филозофа, његовим склоностима и настројењима. Тако филозоф није само путоказ, већ и онај који мора поћи тим путем и потврдити да је тај пут истинит. У сплету друштвених прилика и историјских околности многи филозофи су далеко пре но што утврде дело као свој путоказ пожурили да својим животним путем живе своју филозофију. И не само да је живе као свој избор и опредељење, већ и да је нечесто наметну и као образац другима. Било је и оних филозофа који због своје скромност или уверености и истинитост својих мисли нису никада кренули путем своје филозофије. Њу су други живели и проживљавали, у њој налазили истину или привид. Који од ових путева је изабрао филозоф Мартин Хајдегер? Да ли је остао само путоказ на путу којим је његова филозофија одређивала смер или је тим путем и сам кренуо? Тешко је на ово питање дати одговор, посебно имајући у виду оно што у многим филозофским дебатама има одомаћен израз "случај Хајдегер", а заправо се тиче његовог политичког ангажмана.

Ако покушамо да Јасперсову максиму применимо и у случају Мартина Хајдегера, поставља се питање у којој је мери његов политички ангажман имао утицаја на његово филозофско дело? Односно, да ли његово филозофско дело садржи доследан скуп душевних склоности из којих је његова подршка Хитлеру и нацизму и дванаестогодишње чланство у НСДАП следила као логичка последица? Овде немамо намеру да Хајдегеров политички ангажман стављамо у темеље његове филозофије, нити да покушавамо да сјединимо политику и филозофију на политичким основама, јер би онда неизбежно и саму филозофију морали прогласити политички одговорном. Овде желимо не да направимо дистинкцију између Хајдегера филозофа и Хајдегера особе, већ да у складу са његовом филозофијом подвучемо јасну разлику између мишљења као продукта свог времена и својих фактичких прилика и мишљења које прекорачује сам фактицитет историје и тиме постаје правим мишљењем. Хејдегерово мишљење је очигледно прерасло свој "унутарвременски" карактер, док се за његово политичко мишљење, а сходно томе и ангажман, не може тврдити. Тога је и сам Хајдегер свестан, што и потврђује речима: "Ко је способан за велике мисли, мора бити способан и за велике заблуде".¹

Однос према овој Хајдегеровој заблуди иде од дивљих напада који у "Бивствовању и времену" виде надолazeћу идеологију нацизма, често изједначавајући по стилу и речнику ово Хајдегерово капи-

¹ Martin Heidegger, *Aus der Erfahrung das Danken*, Pfullingen, 1954, p. 17.

тално дело са Хителеровим "Mein Kampf"-ом,² па до оправдања ове "заблуде" грешком једног аполитичног мислиоца који је вољом судбине био убачен у колотечину догађаја из 1933. године.³ Тако Хејдегерово дело бива протумачено и од стране мислилаца који имају добар увид у њега, и то: од Ота Погелара који пише да је "Хајдегер своје мишљење увек схватао као идење путем... у близини Бића"⁴ и пита се: "Није ли то одређено усмерење његовог мишљења због кога је Хајдегер, не само случајно доспео у близину националсоцијализма, а да никад више уистину није могао изаћи из те близине?"⁵; Валтера Бимела по коме се "Хајдегерово мисао увек врти око исте ствари"⁶ и Дејвида Креља по коме је "Хајдегер у свом животу остао дуго на овом истом путу"⁷. Ови аутори слажу се да је Хајдегеров политички анагажман била "чудовишна заблуда", али се противе сваком њеном повезивању са његовом филозофијом.⁸ Хана Арент упућује да се његово "мишљење"⁹ раскривало током његовог живота, а Хајдегеров политички ангажман као случај у коме је "подлегао искушењу да промени своје пребивалиште, ...да буде увучен у свет људских послова". Према Арентовој, Хајдегер доживљава "deformation professionelle" и пролази слично као Платон у Сиракузи.¹⁰ За Мајкла Цимермана Хајдегерово филозофија је "нека врста сазревања у коме су извесне препреке отпале тако да је цвет његовог мишљења могао процветати".¹¹ Хајдегерову подршку националсоцијализму Цимерман оцењује на следећи начин: "Изгледа да је Хајдегер крив за 'hubris' пошто је држао да има довољно политичког знања да би у овом замршеном времену могао говорити отворено".¹²

Као што је било доста тумача Хајдегеровог дела, тако је и данас доста оних који покушавају да протумаче његов политички ангажман, било на основу његових дела, било на основу неких дру-

² "Mond", 13. 01. 1988. и "Mond", 25. 03. 1988.

³ "Der Spiegel" No. 23, Hamburg, 31. 05. 1976, u V. Sutlić, *Kako čitati Heideggera*, Zagreb, str. 318.

⁴ Otto Pöggeler, *Der Dankweg Martin Heideggers*, Pfullingen, Neske, 1963, p. 7-8.

⁵ Otto Pöggeler, *Der Dankweg Martin Heideggers*, Pfullingen, Neske, 1963, p. 335.

⁶ Walter Beigel, *Martin Heidegger: Basic Writings*, New York, 1977, p. 31.

⁷ David Farrel Krell, *Martin Heidegger: Basic Writings*, New York, 1977, p. 31.

⁸ David Farrel Krell, *Martin Heidegger: Basic Writings*, New York, 1977, p. 28 и Walter Beigel, *Poetry and Language*, in *On Heidegger and Language*, Evanston, 1972, p. 65-68.

⁹ Hannah Arendt, *Martin Heidegger at Eighty*, in *Heidegger and Modern Philosophy*, New Haven, 1978, p. 296.

¹⁰ Hannah Arendt, *Martin Heidegger at Eighty*, in *Heidegger and Modern Philosophy*, New Haven, 1978, p. 301-303.

¹¹ Michael Zimmerman, *Eclipse of the Self*, Ohio, 1981, p. 21.

¹² Michael Zimmerman, *Eclipse of the Self*, Ohio, 1981, p. 169.

гих ванфилозофских фактора. Као што је о свом делу најбоље сам говорио, тако се и о свом ангажману и националсоцијалистичкој партији изјаснио као о нечему што је лежало у основи његове филозофије. Његов појам "повесности" (Geschichtlichkeit) основа је његовог политичког "ангажмана" (Einsatz).¹³

Хајдегер се у неколико наврата изјаснио о националсоцијализму после рата, и то у Уводу у метафизику, 1953. године, речима: "Оно о чему се и данас као о филозофији националсоцијализма наоколо прича, али што са унутрашњом истином и величанственошћу овог покрета (наиме, са сукобљавајућим-сусретом-планетарно одређене технике са модерним човеком) нема ни најмање везе, представља лов на (националсоцијализам) у овим мутним водама 'вредности' и 'целина'".¹⁴

Он је одређивао нацизам као сусрет човека са планетарном техником, који је резултирао европским субјективизмом и нихилизмом. Другим облицима сусрета човека са планетарном техником сматрао је комунизам и "американизам". Сходно томе и пише: "У тој збиљи стоји Све, било да се зове комунизам, фашизам или светска демократија".¹⁵ Не поричући подршку националсоцијализму Хајдегер даје анализу по којој је и тај "величанствени покрет" пао као једна од жртава метафизичке кризе са којом се Запад суочио. Године 1945. Хајдегер пише: "Оно што Ернст Јингер мисли у мислима радника и што види у свијетлу те мисли, јесте универзална владавина воље за моћ унутар планетарно виђене повијести".¹⁶ Извесно је, међутим, да Хајдегер никад није осудио масовне злочине у конц-логорима. Он их је на неколико места поменуо, при чему је још једном дао за право нападачима да га назову идеологом смрти. У писму Херберту, од 20.01.1948. године, Хајдегер упоређује поступање према Јеврејима у конц-логорима са поступањем Совјетског режима према Немцима у Источној Немачкој: "..., могу само да додам, да уколико уместо 'Јевреји' ту стоји 'Источни Немци', то онда исто важи и за једног савезника, с том разликом, да је све што се догађа од 1945. године познато светској јавности, док је крвави терор нациста заиста био скривен од немачког народа".¹⁷

¹³ Карл Левит, Последње виђење са Хајдегером, у Слободан Жуњић, *Мартин Хајдегер и националсоцијализам*, Нови Сад, 1992, стр. 200.

¹⁴ Мартин Хајдегер, *Увод у метафизику*, Београд, 1976, стр. 208.

¹⁵ Мартин Хајдегер, Ректорат 1933/34. Чињенице и мисли, у Слободан Жуњић, *наведено дело*, стр. 135.

¹⁶ Мартин Хајдегер, Ректорат 1933/34. Чињенице и мисли, у Слободан Жуњић, *наведено дело*, стр. 135.

¹⁷ Мартин Хајдегер, Писмо Херберту Маркузеу, у Слободан Жуњић, *наведено дело*, стр. 153.

Према Хајдегеру масовна погубљења, гасне коморе, логори смрти били су просто испољавање једне модерне технике у њеном сукобу са човеком, и то се није разликовало од модерне пољопривреде или масовног изгладњивања народа и производње хидригенских бомби.¹⁸

На предавању одржаном 1. јануара 1949. године Хајдегер каже: "Стотине хиљада умире масовном смрћу. Умиру ли? Гину. Бивају оборени. Умиру ли? Они бивају саставни део једног система произвођења лешева. Умиру ли? Они бивају на неупадљиви начин ликвидирани у логорима уништења. А такође и без њих (без тих логора) – милиони осиромашених у Кини сада скапава од глади. Али, умрети значи поднети до краја смрт у њеној суштини. Моћи умрети значи омогућити ово подношење до краја. Ми то омогућавамо само када суштина смрти може да буде наша суштина".¹⁹

Овакво Хајдегерово изјашњавање у односу на фабрике смрти као последицу глобалне тираније непромишљене технологије, неки су протумачили својеврсном етиком смрти. У којој мери је по једном од највећих Хајдегерових критичара Хансу Ебелингу "смрт била за себе довољна да буде вођа живота"²⁰ и да ли је Хајдегер заиста заслужио квалификацију творца својеврсне етике смрти, размотрићемо у односу на Хајдегерову танатологију изложену у његовом делу Бивствовање и време.

Иако Хајдегер феномену смрти у делу Бивствовање и време не даје главну улогу попут оних које у анализи бивствовања тубивствовања имају бивствовање-у-свету, брига и временитист, његова анализа смрти остаће једна од најзначајнијих достигнућа самог дела. На курсу свог дела које има за задатак да се запита над бивствовањем као таквим и изађе из својеврсног заборав бивствовања које уступајући место питањима о појединачним бивствовањима и превише дуго траје у западној филозофској традицији, из заборав извуче и појам смрти. Нововековно мишљење, а нарочито оно савремено, као да је појам смрти намерно заобилазило таворећи вековима на хришћанској традицији о будућем животу. Средњевековни захтев за сећањем на смрт (*memento mori*) постао је савременом човеку превише морбидан. Хајдегар смрт враћа у центар нашег бивствовања, указујући да је наша смрт неизбежна. Наше биће је окренуто ка смрти не само

¹⁸ George Leaman, Хајдегер између филозофије и политичког искуства, *Луча VIII/1-2* (1991), стр. 54.

¹⁹ Предавање које је Хајдегер одржао 1. 12. 1949. године под насловом "Die Gefahr" објављено је у Tomas Sheehan, Heidegger and the Nazis in *The Review of the Books*, June 16, 1988, р. 38-47. Наведени делови су изостављени у претходним објављеним верзијама овог предавања.

²⁰ Ханс Ебелинг, Догађај вође: Хајдегеров одговор, *Луча VIII/1-2* (1991), стр. 62.

у смислу да ми делом свакодневно умиремо кроз ћелије нашег организма, већ и у онтолошком смислу смрт одређује наше постојање тиме што стоји као граница свим нашим стремљењима. Ми смо свесни наше смрт на начин који се разликује од животињског, јер делујемо на начин који је условљен нашим знањем о сопственој смртности. Сама изрека по којој смо од тренутка рођења довољно стари за смрт, по Хајдегеру, указује да је смрт нешто што се не да игнорисати.

Хајдегер побија становишта која о смрти владају. Пошто нашу сопствену смрт још нисмо искусили, смрт других једина је основа за промишљање смрти и њено разумевање. То, по Хајдегеру, није никаква основа за разумевање сопствене смрти, јер у случају смрти аналогije не значе ништа, јер је искуство смрт властито. Становиште трећег лица се искључује јер "питање је постављено о онтолошком смислу умирања Умирућега, као једне могућности битка његова битка, а не о начину су-битка и још-тубитка Преминулог с онима који су остали".²¹

По Хајдегеру тубивствовање је одређено као бивствовање које је у свакој инстанци само моје и присутност смрти као завршавања живота мора бити из перспективе првог лица.

На почетку првог поглавља другог дела Бивствовања и времена Хајдегер пише: "У бити темељног устројства тубитка лежи, према томе, нека стална незакљученост... Уклањање ненамирености битка рећи ће уништење његовог битка. Докле год тубитак јест као биће, он никада не постиже своју 'читавост'. Али ако је стекне, тада добитак постаје губитком битка-у-свијету уопће".²² Достизањем "читавости" свог бивствовања у смрти ја заправо губим своје становиште са кога могу да искушим ту читавост. "Постизање читавости тубитка у смрти уједно је губитак битка самога Ту."²³

Ова Хајдегерова мисао у потпуности указује да онтолошка смрт представља спремност, односно "одлучност" тубивствовања да укине оно "ту". Хајдегер врши једну деструкцију овог "ту" бивствовања, као једног "социјалног бивствовања" или "бивствовања-у-свету". Бивствовање као тубивствовање-у-свету представља се местом или позицијом које то тубивствовање заузима у свету. Али на сваку позицију или место које човек заузима у друштву може доћи неко други. Једино у чему не можемо бити замењени је у својој смрти. Поред читавости, смрт има још једну карактеристику, а то је властитост или увек-мојост смрти.

Деструкцијом овог "ту" отвара се хоризонт бивствовања који се читава у Постојећем. Поставља се питање да ли на основу овог

²¹ Martin Hajdeger, *Bitak i vrijeme*, Naprijed, Zagreb, 1988, str. 271.

²² Martin Hajdeger, *Bitak i vrijeme*, str. 268-9.

²³ Martin Hajdeger, *Bitak i vrijeme*, str. 270.

Постојећег можемо засновати једну есхатологију бивствовања у којој постоји могућност за бесмртност (вечност)? На ово питање је могућ одговор уколико пођемо од становишта да је "егзистенцијална" смрт тубивствовања привремена. Смрт је само фактицитет, односно нужни завршетак бивствовања-у-пропалости могућности. Уколико егзистенцијална смрт као Бити-целим представља трансцендирање "фактичке смрти" која тубивствовање чини пропалим и укинутим, онда она бива "одлученост за право бивствовање". У том погледу, смрт представља ослобођење од вулгарног појма времена историје и конструисање екстатичне повесности.

Са друге стране, Хајдегер пориче сваку могућност да анализа смрти тубивствовања као бивствовања-у-свету буде и анализа бивствовања "после смрти" или оног "оностраног".²⁴ Егзистенцијални концепт заснован на анализи тубивствовања нема никакве везе са теолошким становиштем о животу душе после смрти. Хајдегер тврди да "овострана онтолошка интерпретација смрти лежи пре сваке онтички-оностране спекулације".²⁵

Хајдегер смрт анализира из темељног устројства тубивствовања као бриге коју карактерише егзистенција (бивствовање-испред-себе), фактичност (бивствовање-у-свету или бивствовање бачено у свет) и пропадање (бивствовање-међу-другима). Начини бивствовања према смрти се откривају у сваком од ових фактора. Као бивствовање-испред-себе тубивствовање сусреће се са могућностима. Али суочавајући се са смрћу, тубивствовање ову могућност просто не може да заобиђе. Смрт постаје највећа и последња могућност тубивствовања. Фактичност указује да ми не само да смо бачени у егзистенцију, већ да смо и бачено бивствовање према свом крају. Тубивствовање је ограничено са обе стране временитошћу. Ово ограничење је, заправо, рам у коме је бивствовање смештено.

Можемо направити дигресију на једно Хајдегерове предавање о Аристотелу, започето реченицом која на најбољи начин показује ову ограниченост људског бивствовања: "Аристотел се родио, радио је и умро је". Пропадање представља интензивно промишљање и забринутост смрћу, где смрт постаје свакодневни догађај коме умањујемо извесност. У том онтичком смислу смрт је унутарсветски догађај који погађа он безлично (Се, Ман). На овом нивоу смрт је само пуки случај и она не погађа. Безличношћу (Се, Ман) прикрива се онтолошка смисао смрти и безличност односно "Се не да, да избије смјелост за тјескобу (Angst) пред смрћу".²⁶ Отуда и долази до бега или заорава смрти да би се она учинила подношљивијом.

²⁴ Martin Hajdeger, *Bitak i vrijeme*, str. 281-2

²⁵ Martin Hajdeger, *Bitak i vrijeme*, str. 282.

²⁶ Martin Hajdeger, *Bitak i vrijeme*, str. 289.

Суочавање са смрћу у облику стрепње тубивствовања открива сву ништавност његовог "ту", као отуђења од његове властите моћи бивствовања. На ово Хајдегер указује речима: "Свакидашњи тубитак најчешће скрива највластитију, неодношајну и ненадмашиву могућност својег битка. Та фактична тенденција скривања потврђује тезу: тубитак је као фактични у 'неистини'".²⁷

Тубивствовање у "неистини" укида себи пут до праве моћи бивствовања, као целог-бивствовања (Ganzsein). Тубивствовање које извесност (Gewißheit) смрти држи у њеној скривености бежи пред фактичном смрћу. Егзистенцијални појам смрти за разлику од фактичког Хајдегер излаже у ставу: "Потпуни егзистенцијално-онтолошки појам смрти даде се сада омеђити у следећим одређењима: Смрт је као свршетак тубитка највластитија, неодношајна, извјесна и као таква неодређена, ненадмашива могућност тубитка. Смрт је, као свршетак тубитка, у битку тог бића при његову свршетку".²⁸

Смрт је највластитија јер се ради о бивствовању тубивствовања, тј. оног "ту" бивствовања. Смрт је неодношајна, јер се не може пренети на неко друго "ту" или на нешто безлично (Се, Ман). Тубивствовање полаже право на смрт усамљено, тј. тубивствовање се у смрти усамљује на само себе.²⁹ Смрт је извесна јер је "тубитак докучује као могућност само тако, што истрчавајући ка њој, што истрчавајући к њој омогућује за себе ту могућност као највластитије Моћибити".³⁰ Одлука представља излазак из коначности као безличности у бесконачност могућности властитог битка. Смрт је ненадмашива могућност бивствовања. "Битак при њој даје разумети тубитку, да му као крајња могућност егзистенције предстоји одрећи се сама себе. Али истрчавање не избјегава ненадмашивост као што то чини неправ битак при смрти, него тој ненадмашивости допушта приступ к себи".³¹ Смрт није ненадмашива могућност зато што не постоји никакво радикалније одређење субјективности од оног путем смрти, већ зато што се путем смрти своје безличне егзистенције отвара за бивствовање.

Смрт представља догађај укидања онтичке стварности као бачености-у-свет и отварање према правом бивствовању. Постизање целине тубивствовања је прелазак фактичког тубивствовања у бивствовање. Егзистенцијал "смрт" служи за "ограничавање врсте бивствовања тубивствовања". Прелазак тубивствовања ка бивствовању у нескривености врши се кроз неколико ступњева, и то су: одлуче-

²⁷ Martin Hajdeger, *Bitak i vrijeme*, str. 292.

²⁸ Martin Hajdeger, *Bitak i vrijeme*, str. 294.

²⁹ Martin Hajdeger, *Bitak i vrijeme*, str. 299.

³⁰ Martin Hajdeger, *Bitak i vrijeme*, str. 301.

³¹ Martin Hajdeger, *Bitak i vrijeme*, str. 300.

ност за раскривеност, раздвајање битка од "ту", смрт овога "ту" и, на крају, само бивствовање у нескривености.³²

Ебелинг критикује Хајдегера да својом поставком смрти као највише инстанце тубивствовања ствара "респект пред смрћу" при чему нема више говора о продужавању живота, већ о перманентном западању у смрт. Према томе се свако животно искуство показује као пропадљиво, при чему нема више вере у смрт као преласка у бесмртност, већ радикално пропадање у смрт представља бег од стварности, бег који нема другог прибежишта него у смрти.

Хајдегер по Ебелингу одузима уму историјску улогу регулативног принципа мишљења и делања у животу и тиме смањује потенцијал западњачког рационализма, допуштајући сваком да изабере своје јунаке из претходеће раскривености у смрти. Тиме Хајдегер стоји на становишту европског нихилизма не одмичући много од негативних јунака Достојевског којима је све дозвољено. Укидање ума је поставка једног "теоријског анархизма", који тубивствовање препушта самовољи. Ебелинг каже даље: "Узнем ли смрт као највишу инстанцу своје моћи бивствовања (а не попут Сартра као нешто што ми не може припадати) и одрекнем ли се тиме сваког морално-правног нормирања радњи, тада је такође могуће да стварни поништитељ сваке моралности и сваког права постане новом водећом фигуром".³³

Ебелинг Хајдегерово мишљење и делање своди на три догађаја, и то на: догађај смрти и тубивствовања, на догађај вође и народа и треће, што у себи садржи прва два догађаја, догађај времена и бивствовања.³⁴ По Ебелингу, вођа и смрт фиксне су тачке у покрету нихилизма, које су требале бити стожер и ослонац ослобађању од јеврејско-хришћанског и рационално-грчког Запада.³⁵ Сводећи смрт и вођу на декрет времена Хајдегер, по Ебелингу, и доживљава филозофски удес. Тај удес се огледа у томе што је у својој филозофији реч дао времену, а не уму.³⁶

Очигледно је да Ебелинг критикује Хајдегера због деструкције нововековног појма ума као регулативног принципа мишљења и делања, који је успоставио стање безличности (Се) у коме једино он није безличан. Али, питање на које треба дати одговор је у којој мери је Хајдегерово онтологија уништила веру бесмртност и колико је Хајдегерово окретање смрти доказивање универзалног принципа

³² Жељко Павић, *Magnum Crimen* Мартина Хајдегера, *Луча* VIII/1-2 (1991), стр. 101.

³³ Ханс Ебелинг, *Догађај вође: Хајдегеров одговор*, стр. 62.

³⁴ Ханс Ебелинг, *Догађај вође: Хајдегеров одговор*, стр. 60.

³⁵ Ханс Ебелинг, *Догађај вође: Хајдегеров одговор*, стр. 65.

³⁶ Ханс Ебелинг, *Догађај вође: Хајдегеров одговор*, стр. 70.

бивствовања (homocid), односно колико трансцендирање фактичности смрти отвара могућност праве моћи бивствовања?

Слобода за смрт је слобода од фактичке смрти. Она је онтолошка могућност а не идеологија масовног убијања. Надамо се да смо овим и доказали оно што је и био задатак у једном делу овог рада, а то је да Хајдегеова танатологија у онтолошком смислу не упућује на једну идеологију смрти, нити служи као background за масовне злочине учињене од стране нациста. Овим радом се није оправдао политички ангажман Мартина Хајдегера, већ је то, пре свега, било осветљавање егзистенцијалних питања једне онтологије, која пружа могућност избављења из просечности и бачености у свет као фактицитета нововековног мишљења.

ЛИТЕРАТУРА

- Arendt Hannah, Martin Heidegger at Eighty, у *Heidegger and Modern Philosophy*, New Haven, 1978.
- Beimel Walter, *Martin Heidegger: Basic Writings*, New York, 1977.
- Beimel Walter, Poetry and Language, in *On Heidegger and Language*, Evanston, 1972.
- Ебелинг Ханс, Догађај вође: Хајдегеров одговор, *Луча* VIII/1-2 (1991).
- Хајдегер Мартин, *Битак и вријеме*, Напријед, Загреб, 1988
- Хајдегер Мартин, *Увод у метафизику*, Београд, 1976.
- Хајдегер Мартин, Ректорат 1933/34. Чињенице и мисли, у Слободан Жуњић, *Мартин Хајдегер и националсоцијализам*, Нови Сад, 1992.
- Heidegger Martin, *Aus der Erfahrung das Danken*, Pfullingen, 1954.
- Hoffman Piotr, Death, time, history: Division II of Being and Time, in *The Cambridge Companion to Heidegger*, Edited by C. B. Guignon, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.
- Krell David Farrel, *Martin Heidegger: Basic Writings*, New York, 1977.
- Leaman George, Хајдегер између филозофије и политичког искуства, *Луча* VIII/1-2 (1991).
- "Mond", 13. 01.1988. и "Mond", 25. 03.1988.
- Павић Жељко, Magnum Crimen Мартина Хајдегера, *Луча* VIII/1-2 (1991).
- Pöggeler Otto, *Der Dankweg Martin Heideggers*, Pfullingen, Neske, 1963.
- Sheehan Tomas, Heidegger and the Nazis, in *The Review of the Books*, June 16, 1988.
- Sutlić Vanja, *Kako čitati Heideggera*, August Cesarec, Zagreb, 1989.
- Zimmerman Michael, *Eclipse of the Self*, Ohio, 1981.
- Жуњић Слободан, *Мартин Хајдегер и националсоцијализам*, Нови Сад, 1992.

Vladimir Cvetković, Niš

THANATOLOGY OF MARTIN HEIDEGGER

Summary

The political engagement of Martin Heidegger or "Heidegger's case" is for more than a half of century the reason of the scholarly debate about his work. There are wide ranges of attitudes about his work: from those, which in his work see the incoming ideology of nazi movement; the moderate stances see in his political engagement just an error of a philosopher like Plato's in Syracuse. The attempts to justify his political engagements show that Heidegger tried to protect German University from the experiments of Nazis regime. We will focus in this article on Heidegger's analysis of the phenomenon of death in his *Being and Time*. In his analysis of the phenomenon of death many scholars have seen the ethics of death, practiced in the massive production of death in Nazis' concentration camps. In spite of the fact that analysis of death is not one of the main pillars of his work such as: Being-in-the-world, Care and Temporality, death has great significance. Death is the way from Care to Temporality and in death *Dasein* finds the liberation from the inauthentic being and they-self. Man is being-towards-death. Through death *Dasein* is liberating from the "Being-there" and opens the possibility of Being-a-whole. The freedom-towards-death is a connection to potentiality-for-Being. The Heidegger's analysis of death is the most expanded elaboration of death after the Antiquity and Middle Ages and the most painful because the faith in immortality (eternity) of human soul is replaced with a standpoint in which the death is the highest possibility of human being.

Key words: Dasein, Death, Being-towards-death, They-self, Nazis